

В.І.Паркін, О.М.Шутенко, А.І.Жадач

ФОРМУВАННЯ РАЦІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В БУРЯКОСІЮЧИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Перехід до ринкової економіки сприяє розвитку нових організаційно-економічних форм господарювання в буряко-сїючих господарствах України. Основними причинами, що гальмують входження в ринкові відносини на селі, є відсутність реальної конкуренції між різними формами власності, монополія держави на організацію виробництва.

Кожна організація створюється для досягнення певної мети і постійно знаходиться в динаміці. Тобто, підприємство, як "форма господарювання" і функціонує, і змінюється, і розвивається, і вдосконалюється одночасно і постійно, і не лише в позитивному напрямку. Дослідження показують, що економічні відносини розвиваються в напрямі переорієнтації з ідеологічних на економічні та організаційні. Замість одноманітності форм виробничої діяльності (колгоспи, радгоспи) жорстко регламентованої з встановленими зверху нормами та нормативами, формується багатуокладна економіка з принципово іншим господарським механізмом. Перебудова системи соціально-економічних і організаційних відносин в агропромисловому комплексі України висунули актуальне завдання пошуку нових форм і способів взаємодії різних господарських формувань.

Традиційні форми організації виробництва не можуть матеріально і морально зацікавлювати працівників у якості праці та її результатах. Стає очевидним, що колгоспи і радгоспи в неререформованому вигляді не забезпечать достатньо ефективного використання створеного виробничого потенціалу і не вплинуть на ринкові відносини. Перехід до прогресивних організаційних форм виробничої діяльності реформованих колгоспів і радгоспів не передбачає значних капітальних вкладень і одночасно здатний забезпечити відчутні позитивні результати.

Стратегічна мета аграрної політики України на сучасному етапі полягає у формуванні реального власника і господаря землі, у соціально-економічній розбудові села, вирішенні продовольчої проблеми, виведенні аграрного сектора еконо-

міки України на світовий рівень розвитку.

Доцільно звернутись до теорії диференційованих оптимумів, згідно якої кожне сільськогосподарське підприємство може функціонувати ефективно тільки в тому випадку, якщо воно організовано в розмірах, які відповідають виробничому фактору. Всі інші фактори виробництва повинні бути в певному співвідношенні до цього фактору, дотримуючись відомої закономірності і пропорційності, присутні кожній системі господарювання. Всяке порушення цієї гармонії призводить до неминучого зниження ефективності виробництва, тому що виводить господарство із оптимального поєднання виробничих факторів. У більшості господарств, як при організації, так і подальших реорганізаціях ігнорувались вимоги теорії системи диференційованих оптимумів, і як правило, ці господарства уже на початку не могли бути високоефективними. Якщо проаналізувати з даної точки зору фермерські господарства США, Канади, а також європейських країн, то слід відмітити, що у них спостерігається висока збалансованість факторів виробництва.

Поряд з оптимізацією співвідношення виробничих факторів найважливішим резервом підвищення ефективності виробництва господарств є значне скорочення видів виробленої продукції (на одне господарство приходиться в середньому 20-40 видів продукції). Як показує аналіз роботи закордонних та вітчизняних високоефективних господарств, кожне господарство повинно мати 2-3 основних і 3-4 проміжних галузей.

Удосконалення форм власності і господарювання є одним з основних напрямків проведення аграрної реформи в ринкових умовах. На протязі 80-их років відбувалась невідповідність форм господарювання, які будувались на монополії колгоспно-радгоспної системи організації виробництва та державній власності на землю, майно на вироблену продукцію, конкретним соціально-економічним відносинам, що давала державі можливість нав'язувати економічні відносини, які не зацікавлювали працюючих на землі в результатах своєї праці.

Активізація процесів розвитку форм господарювання почалася з 70 років, які в основному стосувались внутрігосподарських форм: ланки на внутрішньогосподарському розрахунку, колективний підрад, внутрішньогосподарська оренда і кооперація. В другій половині 80 років з'являються нові організаційні

форми господарювання на рівні підприємства: агрокомбінати, агрофірма, науково-виробничі системи, консорціуми, акціонерні і орендні підприємства, агропромислові об'єднання та інші.

В останні роки в процесі реформування виникли принципово нові господарські формування, колективні сільськогосподарські підприємства, агрофірми, фермерські (селянські) господарства, сільськогосподарські кооперативи, асоціації і об'єднання первинних кооперативів та селянських господарств, господарські товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства. Конкретні господарські форми існують в системі виробничих відносин, які складаються в межах певних відносин, тобто відповідної форми власності. Соціально-економічна природа форм підприємницької діяльності визначається даними в суспільстві відносинами власності. Водночас господарські форми різняться розмірами, розміщенням, організацією виробництва і праці, структурою підприємств. Форма власності і, в першу чергу, на землю, є визначальною у формі господарювання (державна, колективна, приватна). Тому форма господарювання, як економічна категорія, включає відносини власності та особливості організаційних форм (акціонерні, кооперативні, одноособні і інші). Форма організації виробництва, тотожна формі господарювання, і є економічним проявом підприємництва. Перехід від економіки, повністю контрольованої, до економіки з елементами ринку сприяє розвитку нових організаційно-економічних форм господарювання.

Перетворення у відносинах власності – одна з найважливіших складових аграрної реформи. Її ефективність залежить від комплексності проведення реформи майнових і земельних відносин, розвитку післяприватизаційних формувань.

Одним із варіантів такого поєднання є створення на базі державних, кооперативних підприємств різного типу акціонерних товариств як суб'єктів групової власності, в яких майнові відносини власності виражаються у вигляді цінних паперів – акцій. Останнім часом процес формування акціонерної власності широко впроваджується в аграрному секторі економіки. З точки зору індивідуальних власників привабливими є такі характеристики:

- наявність акцій – реального титулу власності, які можна дарувати, продавати, успадковувати, можливості їх вільного використання;

- обмежена відповідальність акціонерів (ризик власних акцій);
- пропорційний характер участі (голосування) в управлінні діяльністю;
- можливість отримання доходів без будь-якої власної участі і т.д.

З економічної точки зору ефективність акціонерних товариств полягає, зокрема, у простому і швидкому механізмі мобілізації коштів; створенні великих, економічно стійких господарських структур; збереженні цілісних майнових комплексів при приватизації, активізації підприємницької діяльності, ініціативи та соціального захисту значної кількості людей.

Важливим фактором ефективності організаційно-господарських формувань в бурякосіючих господарствах є розвиток фермерства. В Україні сформувалось понад 36 тисяч фермерських господарств. Аналіз роботи показує, що їх становлення проходить складно і їх успішний розвиток залежить від цілого ряду причин, які значно впливають на їх ефективність. Основними з них є повільне проведення приватизаційних процесів, недостатнє правове забезпечення, відсутність необхідної матеріально-технічної бази, низький рівень розвитку виробничої і соціальної інфраструктури, тощо.

Дослідження, розрахунки, практичний досвід показують, що оптимальний розмір фермерських господарств буряково-зернового напрямку становить в межах 250-300 га (5, 6-пільні сівозміни) з трудовим колективом з 8-12 чоловік. Нині середній розмір фермерського господарства - біля 26 га сільськогосподарських угідь і 23 га ріллі. Один із шляхів збільшення розмірів фермерських господарств - за рахунок оренди землі в землеволodarів, які мають пай. Так, фермерське господарство "Роксолана" Кагарлицького району Київської області за рахунок оренди паїв КСП "Дніпровські зорі" цього ж району змогло збільшитись до 550 га сільськогосподарських угідь. Зараз виникла проблема створення ресурсного потенціалу, необхідного для обробітку даної площі.

Вихід з даної ситуації - через створення об'єднань, спілок, асоціацій фермерських господарств. Так, фермерське об'єднання "Хлібодар" Городоцького району Хмельницької області об'єднує 13 фермерів. За результатами роботи таке об'єднання в 1,5-2 рази за продуктивністю виробництва сільськогосподарської продукції перевищує передові колективні сільськогос-

подарські підприємства.

Однією з найбільш досконалих форм економічних внутрішньогосподарчих відносин, що набули поширення при переведенні бурякосючих господарств на самостійність і самофінансування, є орендний підряд та кооперативи. Орендний підряд сприяє поглибленню внутрішньогосподарчих відносин, підвищенню колективної і особистої зацікавленості працівників в отриманні більших обсягів високоякісної сільськогосподарської продукції з найменшими витратами, залучає їх до управління виробництвом. В основу орендного підряду закладено госпрозрахункову систему матеріального стимулювання, що передбачає пряму залежність величини заробітку не тільки від кількості та якості продукції, але й від рівня затрат на її виробництво.

Економічною основою матеріального стимулювання праці виступає госпрозрахунковий прибуток орендного колективу. Госпрозрахунковий прибуток являє собою різницю між вартістю продукції, отриманої колективом або окремими орендарями, і матеріальними витратами на її виробництво. При цьому оплата праці виступає цілеспрямованим протизатратним механізмом. Чим менші витрати виробництва, тим вище прибуток. Це зацікавлює кожний орендний колектив у раціональному формуванні матеріально-виробничих ресурсів, у ефективному їх використанні. Отже, орендний підряд є закономірним, найбільш прогресивним етапом в ринкових умовах перетворення колективної власності в приватну та приватно-кооперативну.

До прогресивних організаційно-господарських формувань можна віднести внутрішньогосподарчі кооперативи, які створюються на базі орендних підрозділів. Внутрішньогосподарчі кооперативи мають можливість самостійно володіти, користуватись і розпоряджатись засобами виробництва, продукцією і прибутками.

З 1983 р. в агрофірмі "Перемога" Кагарлицького району Київської області створено і працюють 16 внутрішньогосподарчих кооперативів, в тому числі з рослинництва - 3, тваринництва - 9 (табл. 1).

Починаючи з 1983 р. в агрофірмі "Перемога" збільшилось виробництво валової продукції як в рослинництві, так і в тваринництві за рахунок підвищення продуктивності сільськогосподарських культур, скорочення витрат на виробництво продукції. Зросло рентабельність як в цілому по господарству, так і зокрема у кооперативах.

Таблиця 1

Ефективність внутрішньогосподарських формувань в агрофірмі "Перемога" Кагарлицького району Київської області

№ п/п	Показники	Одиниці виміру	Роки		1997 р. в % до 1995
			1995	1997	
1.	Валове виробництво продукції, всього	тис. грн.	2818260	3381912	120
	в т.ч. в рослинництві	" "	1619380	2072806	128
	з них кооператив "Колос"	" "	704620	951237	135
	кооператив "Нива"	" "	552150	678437	122
	кооператив "Хлібороб"	" "	362610	445132	123
2.	Урожайність зернових, всього	т/га	52,4	58,3	111
	в т.ч. кооператив "Колос"	" "	54,1	65,6	121
	кооператив "Нива"	" "	52,3	69,1	118
	кооператив "Хлібороб"	" "	50,5	61,1	101
	цукрових буряків, всього	" "	38,3	40,2	105
	в т.ч. кооператив "Колос"	" "	41,2	43,6	106
	кооператив "Нива"	" "	37,5	41,1	110
	кооператив "Хлібороб"	" "	35,7	36,5	102
3.	Рівень рентабельності, всього	%	182	216	119
	в т.ч. в рослинництві	" "	215	263	122
	із них:				
	в кооперативі "Колос"	" "	234	288	123
	кооперативі "Нива"	" "	201	231	115
	кооперативі "Хлібороб"	" "	212	263	124

Таким чином, запровадження організаційно-економічних форм господарювання дають можливість ефективно проводити в життя аграрну політику України, яка заключається в формуванні реального власника і господаря землі, соціально-економічної перебудови села, вирішення харчової проблеми, виводу аграрного сектору економіки України на світовий рівень розвитку.

УДК 635.63:631.1

А.В.Фурса

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ У БУРЯКОЦУКРОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ ЧЕРЕЗ УДОСКОНАЛЕННЯ РИНКОВОГО МЕХАНІЗМУ В УКРАЇНІ

Впродовж останніх років відбуваються значні структурні зміни в галузі матеріального виробництва, а також на товарних ринках. Не стало винятком і виробництво цукрових буряків, яке прямо позначилось на кон'юктурі ринку цукру.

З 1991 по 1994 рік рівень виробництва сільськогосподарської продукції в цілому і, зокрема, рослинництва, а особливо цукрових буряків, різко скоротився. Ця тенденція ще більше посилилась в 1996 і 1997 роках, коли обсяги виробництва цукрових буряків зменшились порівняно з середньорічним рівнем 1988-1990 рр. більше, ніж на 50 відсотків. При цьому виробництво цукру на душу населення скоротилось на 60 відсотків.

Падіння виробництва сталося, в основному, за рахунок скорочення площ та зниження урожайності цукрових буряків (табл. 1).

Обсяги внесення мінеральних добрив знизалися в 8-10 разів, органічних - у 2-3 рази. Забезпечення буряківництва засобами захисту рослин становить всього 30 %. Собівартість виробництва 1 т цукросировини сягає більше 70 грн. Близько 80 відсотків підприємств галузі є збитковими, рівень рентабельності знизився до мінус 10,3 відсотка.

Крім того, значний спад виробництва цукрових буряків зумовлений такими явищами: ... загальною економічною кризою; розривом традиційних інтеграційних зв'язків України -